

Platon'un Adalet Tasarımı

Hasan SANLI*

Özet

Platon'a göre insanın bir yapısı vardır. İnsan bu yapısına göre, erdemleri barındırmaktadır. İnsanın sahip olduğu yapısına ve yapısında bulunan erdemlerine göre işlevselliği vardır. Adalet tüm erdemleri kendinde toplar. Adalet tüm erdemlerin uyum içinde olduğunu anlatmaktadır. Adaletli insanda, tüm erdemleri ruhunda ahenk içinde barındırmaktadır. Adaletle de tüm insan erişemez; yalnız ruhunda tüm erdemleri taşıyan insan erişebilir. O halde adaletle erişebilecek yetiye sahip olan insan yöneten, adaleti yapan, adaleti sağlayan olmalıdır. Bunun aksi ise, adaleti ruhunda barındırmayan, tüm erdemlere uyum içinde sahip olmayan insan, yöneten, adaleti yapan, adaleti sağlayan olursa, bozulmuş toplum ortaya çıkacaktır. Platon'a göre bu toplumda, adalet yerine adaletsizlik meydana gelecektir. Platon'un dikkat çektiği yer de burasıdır. Şayet, adaleti yapısında barındırmayan, adaletin bilgisine erişemez ve bu tip insanın yönetici olduğu toplum bozulmuştur. Asıl olacak olan, adaleti ruhunda barındıran insan yönetici olmalıdır.

Anahtar kelimeler: erdem, adalet, adaletsizlik, adil insan, adaletsiz insan, yönetici.

Giriş

Platon yaşamı birbirine bağlı işlevsel bir düzen olarak ele alır. İnsan da bu yaşam içinde bir işlevselliğe sahiptir. Bu işlevsellik düzeninde insan, işlevini yerine getirdiği sürece doğruyu yapmış olacaktır. Bir insanın işlevi, becerisi, yeteneği, diğer insanlara göre farklılık göstermektedir. Her

bir insanın kendine ait yeteneği ve becerisi olduğu için, kendi yetenek ve becerilerine ait işler yapmalıdır. İnsanın kendine ait işleri, o insanın ruhunun barındırdığı erdemlere göre belirlenir. Bir insanın işlevsel yeteneğine, ruhunda barındırdığı erdemine göre kendi işini kusursuz yapması onun erdemliliğini anlatmaktadır. Platon beden işlevselliğini, ruhun parçaları diye bölümler ve her bir parçaya da işlevsellik atfetmektedir.

*"Düşünmesini sağlayan bölümüne, ruhun akılcı kısmı diyebiliriz; ruhun onun aracılığıyla sevmeye, susamaya, acıkmaya bağlı arzuların oyuncağı olduğu kısma da ruhun akıl dışı, arzulayan kısmı, doyular ve hazların dostu diyebiliriz. Bir de kızgınlığımızı açığa vurmamızı sağlayan öfkeli, atılgan, gözü pek yanımız vardır. Bu da ruhun üçüncü yanını oluşturur."*¹

Yaşamdaki işlevsel düzenlilik, insan için de geçerlidir. İnsanın işlevsel düzenliliği ruhun bu üç bölümünün uyum içinde, ruhun her bir parçasının işlevsel özelliğini yerine getirmesiyle sağlanmaktadır. İnsan ruhunun her bir parçası da bir sınıfı ve erdemi işaret etmektedir. Ruhun akılcı kısmı yöneticiyi; yöneticinin erdemi de bilgeliği göstermektedir. "Bir insana bilge dedirten de her şeye hâkim olan, diğer kısımları yöneten küçük bir bölümdür; çünkü bu bölüm, kendisine ve üç bölümün ortak varlığına neyin yararlı olduğunun bilgisini içinde taşır."² Ruhun akıl dışı, arzuların oyuncağı olduğu kısmı para peşinde koşan sınıfı işaret eder. Bu sınıfın erdemi ölçülü-

* Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

1 Platon. Devlet, (çev. Cenk Saraçoğlu - Veysel Atayman). 439/d-e. Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2005

2 Platon. Devlet. 442/c.

lütür. “Ölçülülük, bir çeşit düzen, insanın bazı zevklerine ve arzularına hâkim olabilmesidir.”³ Ruhun diğer öfkeli, atılgan, gözü pek yanı da askerler sınıfını oluşturmaktadır. Bu sınıfın erdemi cesarettir. “Bu kısım neden korkup neden korkulmayacağına dair aklın koyduğu kuralları zevkle de olsa, acıyla da olsa koruduğu ölçüde bir insan cesur olur.”⁴

Her bir sınıfın erdemi, kendi işlevini yerine getirmesiyle, başkalarının işine karışmamasıyla ortaya çıkmaktadır. Her sınıfın yerine getirmesi gerektiği işleri yerine getirilirse, kendine düşen görevlerin dışına çıkmazsa ortaya mutlak uyum çıkmaktadır. Bu mutlak tüm erdemleri kendinde toplayan en yüksek erdem olan “adalet”tir.

*”Adil bir insan, ruhunun bölümlerinden birinin kendine düşen etkinlik alanının dışına çıkmasını, başka bölümlerin işine karışmasını engeller. İnsanın iç dünyasını düzene koyar, insanın kendine hâkim olmasını, kendisiyle barışık olmasını sağlar. Müzikteki pes, tiz ve orta perdelerin birbiriyle uyum içinde olması gibi, ruhun üç bölümünü birbirine bağlayarak ve bunların uyumlu bir biçimde işlemlerini mümkün kılarak insanı çoğunluğun karmaşasından kurtarır ve onun farklı özelliklerinin hepsini / ölçülü ve ahenkli, tek bir insan kişiliğinde eritir, bütünleştirir.”*⁵

Tüm erdemleri kendinde toplayan en yüksek edem olarak ”adalet” esas erdemdir. Diğer tüm erdemleri kendisinde toplar ve düzenliliği sağlar. Platon’a göre, “düzenli olan adalettir.”⁶ Bu düzen ve uyum insanın ruhunda sağlanırsa, ”adil insan” olacaktır. ”Kendisinde adalet denen erdemi

gerçekleştiren insan da en yetkin insandır. İnsanlık idealine en çok o yaklaşıır.”⁷

Peki, her insan ruhun uyumluluğunu sağlayıp, adaletli olabilir mi? Platon özellikle bu sorunun üzerine durmaktadır. Adaletli ve adaletsizliği de burada açıklamakta ve topluma uyarlamaktadır. Platon’a göre, ”adaletli bir insan haline gelmek güçtür. Erdeme ulaşmak güç olsa da, bir defa adalete varıldı mı elde tutması kolaydır. İyiliğin ne olduğunu bilen birisi, o anın zevklerine uyarak kötülük yapmaz.”⁸ Platon iyiyi, adaleti bilen birinin adaletli olabileceğini göstermektedir. Adalet bilgisine sahip olmayan birinden ise adaletli bir eylem beklemek yanlış olacaktır. Adaleti bilgisine erişebilecek birinin insan ruhunun tüm erdemlerini de barındırması gerektiğini unutmamak gerekir. O halde adaletli insan, tüm erdemlerle birlikte adalet erdemi ruhunda barındırmalı ve adalet bilgisine sahip olmalıdır.

Adaletsizlik ise, ruhun bölümlerinin arasındaki çatışma, kendi erdemi işlevselliğinin dışına çıkarak, işlevselliğinin dışında eyleme, ruhun bir parçasının diğerini boyunduruk altına almasıyla ortaya çıkmaktadır.

*”Adaletsizlik ruhun bu üç kısmı arasında bir tür iç çekişme, kavga, birbirinin işine karışma yabancı işlere burnunu sokma eğilimi, aslında aklın kölesi olması gereken ruhun bir kısmının diğerleri üzerinde, buna hiç hakkı olmadığı halde egemenlik kurmak üzere ayaklanması olmalı. İşte, ruhun bölümleri arasındaki bu kargaşa, bu birbirine girme, dizginlenemezlik, korkaklık, budalalık, kısıcası kötülüğün her biçimi adaletsizlik, haksızlık halidir.”*⁹

3 Platon. Devlet.430/e.

4 Platon. Devlet. 442/c.

5 Platon. Devlet. 443/d.

6 Platon. Gorgias. (çev. Melih Cevdet Anday). 506/e. Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

7 Çeçen, Anıl. Adalet Kavramı. Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s.93.

8 Platon. Protagoras. (çev. Tanju Gökçil). 343/b, 357/d-e, 358/c. Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

9 Platon. Devlet. 444/b.

Adaletsiz insanın, ruhun her bölümünde bulunması gereken erdemlerin uyumluluğuna sahip olmadığı için, adaletin ne'liğini de bilemez. Bu durumda adaletsiz insan, yönetici olarak iyi bir yönetici olmayacaktır. Adaleti bilmeyen birinin yasa yapması, bu yasaya göre yürütmesi olanaksızdır. Platon adaleti, sağlık ve mutluluğa benzetirken, adaletsizliği de, hastalık ve sefaletle benzetmektedir. Adaletsizlik, toplumu ve insanı zayıflatıp çatışmaya sürükleyen bir uyumsuzluk halidir. Platon'a göre adaletle erişemeyen insan;

*"devleti, aileyi, orduyu veya herhangi bir tek topluluğu ele geçirdiğinde, topluluğun içine nifak tohumları ekerek, onu bölüp parçalıyor ve bunları birlikte hareket edemez hale getiriyor. Bu şekilde de hem kendisine, hem kendisinin karşısında olanlara ve özellikle de bütün adil insanlara düşman oluyor."*¹⁰

Platon'a göre adalet, adaletli insanın yönetici olduğu toplum ya da devlette gerçekleşebilir. "Adalet ancak devlette gerçekleşir."¹¹ Platon adaleti devleti ya da çıkarları ele geçirmek için görmez. Platon için adalet; "bir araç değil başlı başına bir amaçtır."¹² Amaç, adaletle sahip olan insanların devlette adaleti sağlayacak yasaları koymaları olacaktır. Bunun için adil insan yönetici olmalıdır.

Ruhun her bir bölümüne karşılık gelen erdem kendi işlevini yerine getirmesi gerektiği gibi, ruhun her bir bölümüne karşılık gelen sınıfın da kendi yeteneğine bağlı görevini gerektirmektedir. Toplumda uyum ve düzenlilik de, sınıfların kendi işlerini yapması, başkalarının işine burunlarını sokmamasıyla gerçekleşebilir. Toplum ya

da devletteki adalet, sınıfların kendi işlerini işbölümü ile yapmalarından geçmektedir. Adil bir devlette, "herkes en iyi ne yapabiliyorsa onu yapar."¹³

Platon adaleti, adil insanın ve diğer sınıfların kendi işlerini yapmalarıyla ortaya çıkacak uyum olarak devlette şekillendirmektedir. Burada en önemlisi, adil insanın yönetici olmasıdır. Adalet bilgisine sahip olan adil insan, diğer sınıfların uyumluluğunu bozmadan, kendi çıkarını düşünmeden yasalar yaparak adaleti sağlayabilmektedir.

*"Yönetici konumunda olan kimse, bu konumda olduğu müddetçe, kendi çıkarına değil de, yönettiği ve üzerine sanatını uyguladığı kişilerin veya şeylerin çıkarına olan her şeyi gözetir ve bu doğrultuda emirler verip düzenlemeler yapar. Bütün konuşmaları ve eylemlerinde kendine tabi olanların ve inananların yarar ve iyiliklerini kollar."*¹⁴

Bunun tam tersi olarak, yönetici sınıfına mensup olmayan biri adalet bilgisinden yoksun olarak yasalar yapabilir. Bunun sonucunda sapkın devletler ortaya çıkar. Bu durumun ortaya çıkmaması için, adil insan yönetici olmayı kabul etmelidir. "Bu insan için en büyük ceza, yönetici olmayı reddettiği zaman, kendisinden daha kötü birinin yönetimine tabi olmaktır. İşte soylu insanlar da bunun yarattığı korkuyla yönetici olmayı kabul ederler."¹⁵

Yöneticiler, adalet bilgisine sahip olan, ruhundaki tüm erdemlerin uyum içinde olduğu kişilerdir. Bu kişiler her durumda halkın yararına olan şeyleri öngörebilirler. Kendi gündelik çıkarlarını düşünmeden

10 Platon, Devlet. 35 l/e.

11 Weber, Alfred. Felsefe Tarihi, (çev. H. Vehbi Eralp). Sosyal Yayınları, İstanbul 1991, s.64-65.

12 Platon. Devlet. 367/a.

13 Solomon, Rober C. Adalet Tutkusu, (çev. Ertuğrul Altınas). Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004, s. 101.

14 Platon. Devlet. 342/e.

15 Platon. Devlet. 347/b-c.

”en iyiye yönelir. İnsanların çoğu yöneticinin bu durumuna gülerler.”¹⁶ Diğer sınıflara karşı adil davranan adil insanlar, yönetici olan filozoflardır. Platon’a göre filozoflar, soylu, adil insanlardır. Platon;

“*siyasal hayatı herkesin önlerindeki duvarı görecektir şekilde bağlandığı ve görüşünün bulanık olduğu bir mağaraya benzetir. Bu durumdan kurtulmayı başaran ve gerçeği gören filozoflar mağara sakinlerini kurtarmayı ve adaletli bir şekilde yönetmeyi kendilerine vazife bilirler. Bundan dolayı adil filozofun yönettiği toplumda herkeşe ve her sınıfa adaletle davranılır. Çünkü her şeydeki erdem onun en iyi yapılması, başka bir ifadeyle doğasına en uygun şekilde yapılmasını gerektirir.*”¹⁷

Adaletin gerçekleşebilmesi için doğal olarak yöneten ve yönetilen sınıfların bilgisine sahip olunmalı ve her ögenin konumuna uygun bir şekilde ödevini yapması gerekmektedir. Adil insan yönetmeli, diğerleri ise yönetilmelidir. İdeal toplumda da adil insan yönetiminde olup karşılığı olan halk ise yönetilmelidir. Adil insan, adaletle uygun yasalar yapmalı ve bu yasalara herkes uymalıdır. Yasa herkesten üstün olmalıdır. Adaleti güvenceye alan yasalara uyan her sınıf mutlu ve huzurlu olabilir. Bu yasaların yok sayılmadığı, adalet bilgisine sahip olan insanların yönettiği devlet mutlak ideale ulaşmış devlet olacaktır. Adalet bu devlette gerçekleşirken, adil yurttaşlarda bu devlet içinde yetişebilirler. Bunun tam tersi olarak, yasalar çiğneniyorsa, toplumdaki bireyler kendi işlerini yapmıyorlarsa, adalet gerçekleşemez ve o devlet yok olmak durumdadır. ”Bir devlette yasa güçsüzse ve çiğneniyorsa, bence yıkılış çok yakındır; ama yasa yöneticilerin üstündey-

se ve yöneticiler onun kölesi ise, devlet kurtuluş ve tanrıların kentlere verdiği bütün nimetlere kavuşur.”¹⁸

Platon’a göre adaletli insan, her durumda adaletten yana olur. Adil insan her ne olursa olsun, adalet bilgisine ve adalet erdemine sahip olduğu için, ucunda ölümden olsa adaletten yana taraf olmaktadır. Platon, böyle bir insandan hiçbir zaman kötülük gelmeyeceğini söylemektedir. Platon ”Sokrates’in Savunması” adlı yapıtında gösterdiği gibi; Sokrates ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra da şöyle der:

”*Bir değil bin kez ölmem gerekse bile yolumu hiç değiştirmeyeceğim. Benim ödevim cezaevi veya ölüm korkusuyla sizin haksız, adaletsiz kararlarınıza boyun eğmek, sizden yana çıkmak değil, yasayla, adaletle tehlikeyi sonuna değin göze almaktır. Şunu kafanıza iyice sokunuz ki, adaletli bir insana yaşamı süresinde de öldükten sonra da hiçbir kötülük gelmez.*”¹⁹

Sonuç

Platon insanın yapısına göre erdemleri olduğunu ve her bir erdem kendine ait işlevi olduğunu söyler. Her bir erdem karşılık geldiği toplumsal sınıflar vardır. Toplumsal sınıflar da kendi işlevlerini yerine getirmek durumundadır. Ruhun ve toplumun ahenkli ya da uyum içinde olması erdemlerin ve erdeme karşılık gelen sınıfların kendi ödev ve görevlerini yapmalarından geçmektedir. Platon’a göre adalet ise, tüm bu erdemleri kendinde toplayan nihai amaçtır. Adalet erdem ve sınıfların uyumunu sağlayan bir düzenliliği anlatır. Adalet de her insan erişemez. Adaletle erişen insan, öncelikle ruhun yapısındaki tüm erdemlere sahip ve uyumlu olan insandır.

16 Paksut, Fatma. *Platon ve Platon Sonrası*, Phaidon. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982 s.117.

17 *Platon. Devlet*, (çev. Sabahattin Eyyüboğlu - M. Ali Cimboz). 353/d. Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.

18 *Platon. Yasalar*, (çev. Candan Şentura - Saffet Babür). 715/d. Kabcacı Yayınevi, İstanbul 1994.

19 *Platon. Sokrates’in Savunması*, (çev. Teoman Aktürel). 30/a-b-c, 327c, 38/e. Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

Adil insan aynı zamanda, adaletin bilgisine sahiptir. Böyle insan toplumun ya da devletin yararından başka bir şey düşünemez. Bunun için yönetici, yasa koyan adil insan olmalıdır. Adil olmayan, adalet bilgisine sahip olmayan kişi ya da yığınların ortaya koyduğu yasalar, insanı, toplumu ve devleti felakete sürükler. Adil olmayan insan sadece kendi sınıfına, çıkarına göre yasalar yaparak yönetici olur. Bu durum olabilecek en kötü durumdur. Bunun ortaya çıkmaması için, adalete sahip olan insanın yönetici olmak için eylemesi gerekmektedir. Çünkü, adil insanın yönettiği devlet adil yasalara sahip olan ideal devlettir.

KAYNAKÇA

- Çeçen, Anıl. *Adalet Kavramı*. Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.
- Platon. *Devlet*, (çev. Cenk Saraçoğlu - Veytsel Atayman). Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2005.
- Platon. *Devlet*, (çev. Sabahattin Eyyüboğlu - M. Ali Cimboz). Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- Platon. *Gorgias*. (çev. Melih Cevdet Anday). Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- Platon. *Sokrates'in Savunması*, (çev. Teoman Aktürel). Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- Platon. *Protagoras*. (çev. Tanju Gökçil). Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Platon. *Yasalar*, (çev. Candan Şentura - Saffet Babür). Kabcacı Yayınevi, İstanbul 1994.
- Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*, (çev. H. Vehbi Eralp). Sosyal Yayınları, İstanbul 1991.
- Solomon, Rober C. *Adalet Tutkusu*, (çev. Ertuğrul Altınas). Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- Paksut, Fatma. *Platon ve Platon Sonrası*, Phaidon. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.